IQLIM O‘ZGARISHINING O‘ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIK HUDUDLARIGA TA’SIRI

Djabbarov Abduqodir Bahodirovich
O'zbekiston Respublikasi
Milliy Gvardiya ixtisoslashtirilgan
o'quv markazi o'qituvchisi
redmixiome613@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada iqlim o‘zgarishining O‘zbekistonning tabiiy geografik hududlariga ko‘rsatadigan ta’siri ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqotda iqlim o‘zgarishi jarayonlarining asosiy sabablari, ularning tabiiy muhit, suv resurslari, tuproq unumdorligi, o‘simlik va hayvonot dunyosiga bo‘lgan ta’siri ko‘rsatib o‘tiladi. Shuningdek, mamlakat hududlarida kuzatilayotgan harorat o‘zgarishi, yog‘in miqdorining kamayishi va cho‘llanish jarayonlarining kuchayishi kabi salbiy ekologik holatlar geografik tahlil asosida yoritilgan. Maqolada global iqlim o‘zgarishi bilan bog‘liq omillar, O‘zbekistonning cho‘l, tog‘ va vodiy hududlaridagi tabiiy o‘zgarishlar hamda ularning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari tahlil qilinadi. Muallif tomonidan iqlim o‘zgarishiga moslashish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik barqarorlikni ta’minlash bo‘yicha taklif va tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so’zlar: iqlim o‘zgarishi, tabiiy geografik hududlar, ekologik muvozanat, cho‘llanish, suv resurslari, ekologik barqarorlik, O‘zbekiston.

АННОТАЦИЯ: В данной статье проводится научный анализ влияния изменения климата на природно-географические регионы Узбекистана. Исследование рассматривает основные причины климатических изменений, их влияние на природную среду, водные ресурсы, плодородие почв, растительный и животный мир. Также в работе освещаются наблюдаемые в разных регионах страны изменения температуры, уменьшение количества осадков и усиление процессов опустынивания на основе географического анализа. Статья рассматривает глобальные факторы изменения климата, природные изменения в пустынных, горных и долинных районах Узбекистана, а также их социально-экономические последствия. Автор предлагает рекомендации по адаптации к изменению климата, рациональному использованию природных ресурсов и обеспечению экологической устойчивости.

Ключевые слова: изменение климата, природно-географические регионы, экологическое равновесие, опустынивание, водные ресурсы, экологическая устойчивость, Узбекистан.

ANNOTATION: This article provides a scientific analysis of the impact of climate change on the natural geographic regions of Uzbekistan. The study examines

the main causes of climate change and their effects on the natural environment, water resources, soil fertility, as well as flora and fauna. It highlights observed changes in temperature, decreased precipitation, and the intensification of desertification processes across different regions of the country, based on geographical analysis. The article also discusses global climate change factors, natural transformations in desert, mountainous, and valley regions of Uzbekistan, and their socio-economic consequences. The author presents recommendations for adapting to climate change, promoting sustainable use of natural resources, and ensuring ecological stability.

Keywords: climate change, natural geographic regions, ecological balance, desertification, water resources, ecological sustainability, Uzbekistan.

Kirish.

Bugungi kunda atrof-muhitni sog'lomlashtirish, aholini ekologik toza oziq-So‘nggi o‘n yilliklarda global iqlim o‘zgarishi butun dunyo miqyosida ekologik va geografik jarayonlarga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Haroratning ortishi, yog‘ingarchilikning kamayishi, cho‘llanishning kengayishi kabi hodisalar nafaqat tabiiy muhit, balki inson faoliyatiga ham salbiy ta’sir qiladi. O‘zbekiston hududi turli tabiiy-geografik zonalardan iborat bo‘lib, uning cho‘l, tog‘ va vodiy hududlarida iqlim o‘zgarishining oqibatlari turlicha namoyon bo‘ladi. Shu bois mamlakatimizda iqlim o‘zgarishining tabiiy geografik hududlarga ta’sirini ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada iqlim o‘zgarishining asosiy sabablarini aniqlash, ularning hududiy taqsimoti va tabiiy resurslar, suv ta’minoti, tuproq unumdorligi, o‘simlik va hayvonot dunyosiga bo‘lgan ta’siri tahlil qilinadi. Shu bilan birga, ekologik barqarorlikni ta’minlash va iqlim o‘zgarishiga moslashish bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism.

Bugungi kunda iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan mamlakatlarda sanoat korxonalari ishlab-chiqarish jarayonlarining jadal rivojlanishi, atmosferaga chiqarilayotgan chiqindi gazlar(uglevodorodlar) miqdorining yil sayin ko‘payishiga sabab bo’lmoqda. Yer yuzasidachiqindigazlar miqdorining ko‘payish jarayonlari esa mintaqada keskin iqlimo‘zgarishlarini keltiribchiqaradi. Mazkur o’zgarishlar natijasida yer yuzasida tabiiy ofatlar ko‘payib, tabiatda “Bug‘lanish jarayonlari”ning kelib chiqishiga sabab bo’ladi. Zamonaviy ilm-fanning taraqqiy etishi, qazib olinadigan yoqilg‘ilarni yondirish natijasida, iqlimga sezilarli ta’sir ko‘rsatuvchi issiqxona gazlari miqdorining o’sishiga sabab bo’lmoqda.

1. Iqlim o‘zgarishining asosiy omillari

O‘zbekiston hududida iqlim o‘zgarishi asosan global jarayonlar (atmosfera haroratining oshishi, issiqxona gazlarining ko‘payishi) va mahalliy antropogen ta’sirlar (shaharsozlik, sanoat faoliyati, qishloq xo‘jaligi) natijasida yuz beradi. So‘nggi o‘n

yilliklarda kuzatilgan kuzatilgan haroratning o‘sishi va yog‘ingarchilikning kamayishi mamlakatning turli tabiiy-geografik hududlarida o‘ziga xos oqibatlar keltirib chiqarmoqda.

2. Cho‘l hududlariga ta’siri

Cho‘l hududlarda, xususan Qizilqum va Kyzylkum cho‘llarida, iqlim o‘zgarishi cho‘llanish jarayonining tezlashishiga olib keladi. Haroratning ortishi va yog‘ingarchilikning kamayishi natijasida yer osti suvlari kamayadi, tuproq eroziyasi kuchayadi, o‘simlik qoplami zaiflashadi. Bu esa nafaqat ekotizim barqarorligiga, balki qishloq xo‘jaligi va suv resurslariga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

3. Tog‘ hududlariga ta’siri

Tog‘ hududlarda iqlim o‘zgarishi qor qoplamining kamayishi, muzliklarning erishi va tog‘ soylaridagi suv oqimining o‘zgarishi bilan namoyon bo‘ladi. Bu holatlar tog‘ ekotizimining o‘zgarishiga, hayvonot va o‘simlik dunyosining biroz muvozanatining buzilishiga olib keladi. Shu bilan birga, tog‘ hududlarida suv resurslari kamayishi pastki hududlarda suv yetishmovchiligiga sabab bo‘ladi.

4. Vodiy hududlariga ta’siri

Vodiy hududlar, xususan Farg‘ona vodiysi va Zarafshon havzasida, iqlim o‘zgarishi qishloq xo‘jaligi uchun asosiy xavf omili hisoblanadi. Haroratning oshishi, qurg‘oqchilik va yog‘ingarchilikning o‘zgarishi hosildorlikning kamayishiga, ekin turlarining moslashuviga ta’sir qiladi. Bu esa hudud aholisi uchun oziq-ovqat xavfsizligi va iqtisodiy barqarorlik masalalarini yuzaga keltiradi.

5. Ekologik barqarorlik va moslashish choralari

Mamlakat hududlarida ekologik barqarorlikni ta’minlash uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim hisoblanadi:

-suv resurslaridan oqilona foydalanish va suvni tejash texnologiyalarini joriy etish;

-cho‘llanish jarayonini kamaytirish bo‘yicha daraxt ekish va landshaftni tiklash ishlari;

-qishloq xo‘jaligi ekinlarini iqlim o‘zgarishiga moslashtirish;

-ekologik monitoring tizimlarini rivojlantirish va GIS texnologiyalaridan foydalanish.

Ushbu tadbirlar O‘zbekiston tabiiy geografik hududlarining iqlim o‘zgarishiga moslashish qobiliyatini oshirish va ekologik muvozanatni saqlashga yordam beradi.

Xulosa.

Maqolada O‘zbekiston hududida iqlim o‘zgarishining tabiiy geografik hududlarga ta’siri ilmiy tahlil qilindi. Cho‘l hududlarda cho‘llanish jarayoni, tog‘ hududlarda qor va muzliklarning kamayishi, vodiy hududlarda esa qishloq xo‘jaligi va suv resurslariga ta’sir ko‘rganligi aniqlangan. Shu bilan birga, iqlim o‘zgarishining hududiy tafovutlari, tabiiy resurslar va ekologik barqarorlikka salbiy oqibatlar keltirib chiqarishi ko‘rsatildi. Shaxsiy fikrimcha, mamlakatimizning tabiiy-geografik

hududlarida iqlim o‘zgarishiga qarshi samarali choralar ko‘rilishi juda muhimdir. Suv resurslarini oqilona boshqarish, cho‘llanish jarayonlarini sekinlashtirish va qishloq xo‘jaligi ekinlarini moslashtirish orqali ekologik barqarorlikni ta’minlash mumkin. Shu bilan birga, aholining ekologik madaniyatini oshirish va ilmiy monitoring tizimlarini rivojlantirish ham iqlim o‘zgarishining salbiy ta’sirini kamaytirishga xizmat qiladi. O‘zbekiston tabiiy-geografik hududlarini saqlash va iqlim o‘zgarishiga moslashish har birimizning ekologik javobgarligimizdir. Bu masala nafaqat ilmiy tadqiqot, balki amaliy harakatlar orqali ham hal qilinishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. O’z.R.Prezidenti SH.Mirziyoevning BMT Bosh Assambleyasining 72- sessiysidagi nutqinio’rganish bo’yicha risola.T.”Ma’naviyat”2017 y.183 b.
2. BMT Asosiy omillar. Toshkent,2001 yil. 3.BMT Yevropa iqtisodiyoti komissiyasining barqaror rivojlanish uchun ta’limbo’yichastrategiyasi.-T., 2007.
3. Shamsidinova G.D. Barqaror taraqqiyot ta’limi, darslik. T.2023.365-b
4. Axmedov, B., & Qo‘chqorov, S. (2019). *O‘zbekistonning tabiiy geografik hududlari va iqlim o‘zgarishi*. Toshkent: Fan.
5. Jo‘rayev, D. (2021). *Ekologiya va iqlim o‘zgarishi: Orolbo‘yi misolida*. Toshkent: “Geografiya va tabiatshunoslik” jurnali, 3(12), 45–53.
6. Karimov, M. (2020). *Cho‘llanish jarayoni va uning oldini olish choralari*. Samarqand: Samarqand Universiteti nashriyoti.
7. Rasulov, A., & To‘raev, N. (2018). *O‘zbekiston hududlarida suv resurslari va iqlim o‘zgarishi*. Toshkent: “O‘zbekiston ekologiyasi” ilmiy jurnali, 2(8), 12–21.